

Bava Metzia (Mishnah 64b)

לא יְדוּר בְּחִצְרוֹ חֲנָם — One who makes a loan to his fellow — may not dwell in [the borrower's] courtyard for free, ... ולא יִשְׁכּוֹר מִמֶּנּוּ בְּכַחוֹת ... — nor may he rent it from him for less than the usual price, ... מִפְּנֵי שֶׁהוּא רַבִּית — because this is *ribbis*.

Bava Metzia (Gemara 64b)

אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיֻמִּי אֶמַר רַב נַחְמָן — Rav Yosef bar Manyumi said in the name of Rav Nachman: הֲדָר בְּחִצְרוֹ — Although [the Rabbis] have said elsewhere — אֵף עַל פִּי שְׁאֲמָרוּ — that if someone dwells in the courtyard of his fellow without [the owner's] knowledge, — הִלְוֵהוּ וְדָר בְּחִצְרוֹ — he need not pay him rent, — אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שְׂכָר — nevertheless, if he made a loan to [the owner] and then dwelled in his courtyard, — צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שְׂכָר — he is obliged to pay him rent even though the borrower suffers no loss from the occupancy.

The Gemara asks:

וְהֵיכָנָה — We have already learned it in our Mishnah. — מֵאֵי קָא מְשַׁמְעֵ לֵן — What is [Rav Nachman] teaching us by this? — הַמְלוֹה אֶת חֲבִירוֹ — One who makes a loan to his fellow — לֹא יְדוּר בְּחִצְרוֹ חֲנָם — may not dwell in [the borrower's] courtyard gratis, rather, he must pay rent; — וְלֹא יִשְׁכּוֹר מִמֶּנּוּ בְּכַחוֹת — nor may he rent it from him for less than the usual price, — מִפְּנֵי שֶׁהוּא רַבִּית — because this constitutes *ribbis*.

The Gemara answers:

הֲנִי מִלֵּי בְּחִצְרוֹ — I would have said — הָיָה אֲמִינָא — If from our Mishnah — אֵי מִמִּתְנִיתִין — that this ruling applies only in the case of a courtyard that is for rent — וְגַבְרָא דְעָבִיד לְמִיגַר — and a person who is in the habit of hiring premises in which to live. — אֲבָל חִצְרוֹ דְלֹא קָיְמָא לְאֲגָרָא — But in the case of a courtyard that is not for rent, — וְגַבְרָא דְלֹא קָיְמָא לְאֲגָרָא — and a person (the lender) who is not in the habit of hiring premises in which to live, — אֵימָא לֹא — I would have said that in such a case, the Mishnah's ruling does not apply. — [Rav Nachman] therefore comes and teaches us that it is not so.

רַב יוֹסֵף בַּר חַמָּא תְּקִיף עַבְדֵי דְאִינְשֵי דְמַסִּיק בְּהוּ זִוְיָ — Rav Yosef bar Chama would take the slaves of persons against whom he held a claim of money, — וְעָבִיד בְּהוּ עֲבִידְתָּא — and work with [them]. — הֲנִי מִלֵּי הִיכָא דְלֹא מַסִּיק בֵּיהּ זִוְיָ — [Rava] said to [his father]: — אֶמַר לֵיהּ [65a] — This exemption from paying for working with someone else's slaves applies only if [the one taking them] holds no claim of money against [the owner]; — מִרְבִּין דְמַסִּיק בְּהוּ זִוְיָ מְחִיזִי — but you, my master, since you hold a claim of money against them, [your actions] give the impression of *ribbis*. — דְאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיֻמִּי אֶמַר רַב נַחְמָן — For Rav Yosef bar Manyumi said in the name of Rav Nachman: — אֵף עַל פִּי שְׁאֲמָרוּ — Although [the Rabbis] have said — הֲדָר בְּחִצְרוֹ חֲבִירוֹ שְׁלֵא מִדְעֵתוֹ — that if someone dwells in the courtyard of his fellow without [the owner's] knowledge, — אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שְׂכָר — he need not pay him rent, — הִלְוֵהוּ וְדָר בְּחִצְרוֹ — nevertheless, if he made him a loan and then dwelled in his courtyard, — צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שְׂכָר — he is obliged to pay him rent, so as not to give the impression of *ribbis*.

אָמַר לֵיהּ — [Rav Yosef bar Chama] He said to him: — הֲדָרִי בִי — I retract my opinion.

תוספות (בבא מציעא סד:) - (3) דוקא במילי דפרהסיא ואוושא טובא אסר הכא כולי האי כגון לדור בחצירו ולתקוף בעבדו, אבל להשאיל כליו או סוסו מותר (1) כיון דבלאו הכי נמי הוה משאיל לו... (2) ועוד יש לומר דדוקא לדור שלא מדעת חבירו אסור בכל ענין אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דכיון שלא ברשות עושה נראה דעל המלוה סומך שבשבילו יסבלו הבעלים, אבל מדעתו לא אסור (1) אלא בדבר שלא היה עושה לזה למלוה בלא הלוואה דומיא דהקדמת שלום דסוף פרקין שאין אסור אלא באותו שלא היה רגיל מקודם לכן להקדים.
רא"ש (שם, ועי' תוס' ב"ק צז.) - (1) היכא דידוע שקודם ההלוואה היו אוהבין זה את זה כל כך שהיו משאילין חצר זה לזה אם היו צריכין מותר להשאיל גם אחר ההלוואה... (2) ומיהו בעושה שלא מדעת חבירו אסור בלא שכר.

שלחן ערוך (יורה דעה קס, ז) - צריך המלוה לזהר מליהנות מהלוה שלא מדעתו כל זמן שמעותיו בידו אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו, אבל אם נהנה ממנו (2) מדעתו מותר (1) בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו (3) ובלבד שלא היה דבר של פרהסיא כגון לדור בחצרו ולהשתמש בעבדיו.

(1) היה עושה לולי ההלוואה

ברית יהודה (י, סקכ"ב) - מדברי הפוסקים משמע דדוקא באוהבים במיוחד אזלינן בתר אומדנא אבל בסתם בני אדם אפילו בדברים שדרכו להשאיל לאחרים בחנם לא אזלינן בתר אומדנא.
נתיבות שלום - נראה דאין כאן חילוק לשונות כלל והכל תלוי לפי הענין, יש טובות הנאה מועטות אשר גם בני אדם שקרבנם זה לזה מועטה עושין זה לזה ויש טובות הנאה גדולות יותר כגון להשאיל חצר או סוס בחנם שזה רק אוהבים עושין זה לזה.

שלחן ערוך הרב (יא) - אפילו בזה נהנה וזה חסר מותר להנהותו בכל מה שהיה רגיל להנהותו אף על פי ששאר בני אדם אין רגילין כן, כגון להשאילו סוס אף על פי שמתקלקל בדרך. [ועי' דעת סופרים (עמק דבר קח)].

תורת רבית (ד, י) - אם היו שכנים או ידידים שרגילים להנות זה מזה לפני ההלוואה מותר המלוה לשאול ולהשתמש במכונניו של הלוה ואפילו הוצאות הדלק הוא של הלוה, וכל שכן השאלת כלים.
משפט הרבית (א, ב) - או שהיה רגיל לשלוח לו משלוח מנות בפורים מותר גם לאחר ההלוואה.

(2) מדעתו

שלחן ערוך הרב (יב) - אם היו רגילים להנות זה מזה בלא רשות הנאה זו לפני ההלוואה יש להתיר גם אחר ההלוואה כי אינו נראה כלל שסומך על הלוואתו כיון שהיה רגיל לעשות כן קודם לכן.

ברית יהודה (י, טז) - אף על גב דעד עכשיו היה נותן לו לדור מדעתו בזה שנכנס לדור שלא מדעתו נראה יותר שסומך על הלוואתו ומיחזי כרבית.

(3) אינו בפרהסיא

בית יוסף (לפי גידולי תרומה מו, ג, יא) - נראה שהבין דמה שכתב הטור בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו היינו דבר שכבר היה רגיל לעשות לו קודם הלוואה.

גידולי תרומה (שם, ועי' שלחן ערוך הרב יא) - בדבר שכבר הוא רגיל קרוב אני לומר שאפילו דבר של פרסום מותר שהרי כבר התפרסם אצל הכל כמנהגו המורגל עמו עושה ואינו מחדש שום דבר בשביל ההלוואה.

ש"ך (קסו, א) - כתב עוד הרא"ש שיש מפרשים היכא דידוע שקודם ההלוואה היו אוהבים זה את זה כל כך שהיו משאילים חצר זה לזה אם היו צריכים מותר להשאיל גם לאחר ההלוואה... ומדברי מהרש"ל נראה דלא שרי בכי האי גונא אלא דברים שאינן של פרהסיא.

הברית יהודה מכריע כגדולי תרומה, ודעת סופרים כבית יוסף.

מה נקרא פרהסיא

ש"ך (קסו, א, בשם המהרש"ל) - מי שלוח מחבירו אינו רשאי לכבדו במצוה כגון לקרותו לספר תורה או לקנות לו גלילה אף על פי שהוא יודע בעצמו שבלאו הלוואה נמי עביד ליה.
ברית יהודה (י, סקי"ג) - נראה דדוקא דבר שעיקרו הוא בפרהסיא כגון דירה בחצרו או שימוש בעבדו וכן לקנות מצוה בבית הכנסת, אבל בשאר דברים אף אל פי שעושה אותם שלא בצניעא אין זה בגדר מילי דפרהסיא.
משפט הרבית (א, י) - אם יש להלוה טראק ושמו כתוב עליו אסור להמלוה להשתמש בו.

אם ההלוואה אינה ידועה לרבים

ברית יהודה עיקרי דינים (י, סקקט"ז) - ראיתי בשם מהר"י שטייף שאם אין ההלוואה מפורסמת מותר ליהנות ממנו. [ועי' נתיבות שלום]